

УДК: 371.132.001.37

І. І. Наумова

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

©Наумова І. І., 2015

<http://orcid.org/0000-0002-1635-9523>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.34197>

Ідентичність розглядається в якості центрального сенсоутворюючого елементу особистості, що має когнітивно-афективну природу, яка впливає на ціннісно-сенсову сферу, мислення й поведінку людини. Становленню професійної ідентичності сприяють певні педагогічні умови. У реальному педагогічному процесі означені умови щільно пов'язані й взаємозумовлені, мають реалізовуватися одночасно, забезпечуючи тим самим становлення професійної ідентичності майбутнього вчителя.

Педагогічні умови взаємозалежні й взаємозумовлюють одна одну, забезпечуючи процес професійної ідентифікації, у результаті чого відбувається становлення професійної ідентичності майбутніх учителів у процесі навчання у ВНЗ. Слід пам'ятати, що чим якісніше буде протікати процес оволодіння студентами знаннями про суть професійної діяльності, професійні функції, професійні знання, вміння й професійно значущі якості, тим інтенсивнішим буде процес професійної ідентифікації.

Ключові слова: професійна ідентичність, педагогічні умови, особистість, становлення.

Наумова И. И. Теоретическое обоснование педагогических условий становления профессиональной идентичности будущих учителей.

Идентичность рассматривается в качестве центрального смыслообразующего элемента личности, который имеет когнитивно-аффективную природу, которая влияет на ценностно-смысловую сферу, мышление и поведение человека. Становлению профессиональной идентичности способствуют определенные педагогические условия. В реальном педагогическом процессе эти условия тесно связаны и взаимообусловлены, должны реализовываться одновременно, обеспечивая тем самым становление профессиональной идентичности будущего учителя.

Педагогические условия взаимосвязаны и взаимообуславливают друг друга, обеспечивая процесс профессиональной идентификации, в результате чего происходит становление профессиональной идентичности будущих учителей в процессе обучения в высшем учебном заведении. Следует помнить, что чем качественнее будет протекать процесс овладения студентами знаниями о сути профессиональной деятельности, профессиональными функциями,

профессиональными знаниями, умениями и профессионально значимыми качествами, тем лучше будет процесс профессиональной идентификации.

Ключевые слова: *профессиональная идентичность, педагогические условия, личность, становление.*

Naumova I. I. Theoretical substantiation of pedagogical conditions of formation of professional identity of future teachers.

Identity is regarded as the central semantic element of personality that has cognitive-affective nature, which affects the value-sense sphere, thinking and behavior. Becoming a professional identity contribute to certain pedagogical conditions. In the real pedagogical process, these conditions are closely related and interdependent, should be implemented at the same time, thereby becoming a professional identity of the future teacher.

Pedagogical conditions are interrelated and mutually conditioning, providing process of professional identification, resulting in the formation of professional identity of future teachers in the learning process in higher education. Keep in mind that the better the process will proceed mastery students knowledge about the essence of professional activity, professional features, professional knowledge, skills and professionally significant qualities, the better the process of professional identification.

Key words: *professional identity, pedagogical conditions, identity, formation.*

Професійна ідентичність передбачає спеціальну цілеспрямовану, організовану суспільством підготовку й виконується за певну винагороду. Під «спеціальною цілеспрямованою організованою суспільством підготовкою» розуміється навчання у вищих навчальних закладах з метою одержання певної спеціальності. Процес навчання у вищому навчальному закладі супроводжується, на думку дослідників, становленням професійної ідентичності [1].

Мета статті: теоретично обґрунтувати педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх учителів.

У зв'язку із цим пред'являються більш чіткі вимоги до рівня підготовки фахівців: швидка адаптація до мінливих умов; уміння мислити нестандартно й творчо. Тому необхідна побудова гнучкої системи освіти, у якій здійснювався б процес становлення професійної ідентичності студентів.

Постановка проблеми. Проблемою професійної ідентичності, її структури й генези, визначення психологічних основ та взагалі її розуміння й вивчення, є актуальними завданнями сучасної науки. Психологічне розуміння структури, генези й умов становлення ідентичності має теоретичне й практичне

значення як у плані досягнення самоідентичності, особистісного зростання, самопізнання й духовності, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації оволодіння інформаційними технологіями і засобами масової інформації.

Виклад основного матеріалу. На думку Л. Шнейдер, сучасний розвиток суспільства характеризується динамічністю, інтенсивністю, насиченістю соціальних, демографічних, політичних та інших процесів. Кількісні та якісні зміни відбуваються дуже швидко. Майбутнє сучасного суспільства та всіх його складників залежить від здібності до змін та розвитку. Здатність вибору в непередбачуваних ситуаціях хоча б на одиницю вище випадкового та визначається інтелектуальним потенціалом, розумом індивіду, та, в решті-решт, рівнем його розвитку та якістю освіти [2].

У ситуації розвитку та становлення особистості педагога та психолога виділяють три найважливіші фази: адаптацію – засвоєння індивідом нових соціальних норм і цінностей, формування типових моделей поведінки й діяльності; індивідуалізацію – виявлення своїх професійно-особистісних нахилів і можливостей, становлення позитивної Я-концепції, розвиток професійної самосвідомості; інтеграцію – взаємовплив індивіда й нової спільноти, подолання суперечностей між утвердженням особистістю свого «інобуття» і прагненням оточуючих прийняти й схвалити лише ті якості й властивості студента, які впливають на розвиток професійної ідентичності, що, в свою чергу, стимулює особистісний розвиток майбутнього вчителя.

Отже, одним з механізмів формування професійної ідентичності можна розглядати організацію самопізнання й самоусвідомлення студентами себе в майбутній професійній діяльності в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Для формування ідентичності важливу роль відіграє вміння зберігати свою індивідуальність у спілкуванні зі значущими людьми. Сформована ідентичність сприяє успішному розвитку групової самосвідомості, що забезпечує успішність вирішення життєвих завдань і є необхідною умовою для повноцінного життя людини. «Індивід відчуває себе вільним тоді, коли він може вільно ідентифікуватися зі своєю власною «его-ідентичністю», і коли він навчається використовувати даність для досягнення цілей, що постають перед ним» [3].

Отже, ще одним механізмом формування професійної ідентичності студентів є створення умов для розкриття здібностей студентів, розвитку потреб в оволодінні професійними знаннями, пошуку інформації, самостійного вирішення завдань, орієнтованих на майбутню професійну діяльність, тому що майбутнє є провідним регулятором життєвих виборів.

Механізми становлення ідентичності розглядаються в різних психологічних концепціях. Так, у біхевіоризмі «ідентичність» розглядається як прояв певної поведінки у вчинках і діях. Отже, якщо дотримуватися положень даної теорії в межах дослідження, то в процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі необхідно моделювати професійні ситуації, що дозволяють їм опановувати соціальними ролями, які характеризують професійні функції.

Усе це свідчить про необхідність іншого підходу до професійної підготовки фахівців. Важливо змінити позицію студента, зробити так, щоб замість об'єкта навчально-виховного процесу він став його справжнім суб'єктом, що сприймає професійне виховання як сходження до суб'єктності. Однак, стаючи суб'єктом власної життєдіяльності, людина не перестає бути об'єктом стосовно самої себе, оскільки вона управляє собою, та й стосовно навколишніх, залишаючись об'єктом впливу інших.

Студенти не задовольняються лише формальними каналами одержання знань й умінь. Вони високо цінують неформальне співробітництво з педагогом, що сприяє більш повному розкриттю потенційних можливостей молодих людей, активному освоєнню соціального досвіду, повноцінному професійному становленню. Саме за допомогою такого співробітництва здійснюється взаємозв'язок професіоналізації, самореалізації й соціалізації молодої людини.

У процесі професійної підготовки уявлення студентів про професію розширюються, формується професійна ідентичність і розвивається перспектива цілісного життєвого шляху студентів. А тому становлення професійної ідентичності можна розглядати як стадію професійного самовизначення, на якій студенти, оволодіваючи професійними знаннями, вміннями, навичками, пізнаючи специфіку майбутньої професійної діяльності, ідентифікують себе із професійним співтовариством.

Початковий етап навчання у вищому навчальному закладі характеризується розвитком процесу соціокультурної й психологічної адаптації

студентів, у ході якого на основі первинного знайомства з обраним фахом формується ставлення до представників даної професії, коли відбувається усвідомлення соціальної ролі фахівців обраної сфери майбутньої професії та її призначення в суспільстві. Студенти проходять теоретико-емпіричний етап становлення власної професійної ідентичності.

Основною проблемою подальшої професійної підготовки є встановлення відносин між професією й особливостями власної особистості: співвіднесення особистісного сенсу з особистісними можливостями в навчанні й майбутній професійній діяльності, цілями навчальної й трудової діяльності, суспільними потребами. У даний період навчання у вищому навчальному закладі студенти засвоюють теоретичні знання й набувають практичні вміння, що сприяють оволодінню ними професійними функціями, відбувається розвиток професійної самосвідомості, формування базових професійних якостей у процесі вивчення фахових професійних дисциплін. Це теоретико-прикладний етап формування професійної ідентичності студентів.

На завершальному етапі навчання відбувається вдосконалення «особистої» бази професійної діяльності шляхом виявлення особливостей практичної професійної діяльності. Це теоретико-творчий етап формування професійної ідентичності студентів.

Отже, у процесі становлення професійної ідентичності студентів відбувається розвиток їхніх уявлень про власне Я, що характеризується суб'єктивним почуттям своєї індивідуальної самототожності й цілісності, ототожнення себе з тими або іншими типологічними категоріями професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічних досліджень і освітньої практики дозволяє визначити два напрями діяльності, що забезпечують ефективність формування професійної ідентичності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі: науково-методичний і організаційно-педагогічний.

Науково-методичний напрям передбачає вирішення таких завдань:

1. Доповнення навчальних програм темами, що забезпечують становлення професійної ідентичності майбутніх учителів.
2. Розробка практико-орієнтаційних завдань з навчальних дисциплін, що сприяють розвитку професійних знань і вмінь, професійно значущих якостей

особистості, засвоєння професійних цінностей і формування індивідуального професійного стилю діяльності.

3. Розробка механізмів формування професійної ідентичності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі, що передбачає використання активних методів навчання, включення студентів у групову й індивідуальну творчу роботу, тренінгові заняття, моделювання професійної діяльності, організацію імітаційних і організаційно-діяльнісних ігор.

Організаційно-педагогічний напрям спрямований на вирішення таких завдань:

1. Створення сприятливого середовища у вищому навчальному закладі, спрямованого на розвиток у студентів гуманістичних цінностей й формування позитивного ставлення до майбутньої професії й особистісного розвитку студентів.

2. Моделювання ситуацій, у яких розвиваються особистісні й професійно значущі якості, що сприяють оволодінню студентами професійних знань, умінь, загальнопрофесійних і професійних компетенцій.

3. Організація семінарів і діяльність творчих груп викладачів з метою розробки й реалізації науково-методичного забезпечення професійної ідентичності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

4. Орієнтація викладачів і студентів у процесі становлення професійної ідентичності останніх на принципи гуманізації, демократизації, індивідуально-орієнтованої спрямованості, індивідуалізації й диференціації, людиноцентризму.

Реальним шляхом становлення професійної ідентичності студентів є створення в освітній установі ефективних педагогічних умов, що сприяють даному процесу на основі прогресивних філософських, психологічних і педагогічних ідей, принципів і технологічних підходів. Це ідеї гуманізації сучасної освіти, системного підходу до організації й аналізу професійної підготовки, цілісності особистості й педагогічного простору.

Висновок. Педагогічні умови становлення професійної ідентичності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі можна визначити як пошук способів розвитку себе, формування професійно значущих якостей, для яких характерна стійка, висока спрямованість на творчість, мотиваційно-

творча активність, що дозволяє досягти професійних і особистісно значущих результатів у професійній діяльності.

Педагогічні умови взаємозалежні й взаємозумовлюють одна одну, забезпечуючи процес професійної ідентифікації, у результаті чого відбувається становлення професійної ідентичності майбутніх учителів у процесі навчання у ВНЗ. Слід пам'ятати, що чим якісніше буде протікати процес оволодіння студентами знаннями про суть професійної діяльності, професійні функції, професійні знання, вміння й професійно значущі якості, тим інтенсивнішим буде процес професійної ідентифікації.

Література

1. Родыгина У.С. Психологические особенности профессиональной идентичности [Текст] / У.С. Родыгина // Психологическая наука и образование. – 2007. – № 4. – С. 39-40.
2. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: структура, анализ, эксперимент [Текст] / Л.Б. Шнейдер. – М.: Издат. Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. – 600 с.
3. Эриксон Э. Детство и общество [Текст] / Э. Эриксон; пер с англ. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Ленато, 1996. – 592 с.